

OPEN ACCESS

Ke zpracování názvů farmaceutických výrobků v *Akademickém slovníku současné češtiny*¹

Barbora Procházková (Praha)

ON THE TREATMENT OF NAMES OF PHARMACEUTICAL PRODUCTS IN THE *ACADEMIC DICTIONARY OF CONTEMPORARY CZECH*

The article deals with the methodology of processing names of pharmaceutical products in the monolingual *Academic Dictionary of Contemporary Czech (Akademický slovník současné češtiny)*, under preparation at the Czech Language Institute of the Czech Academy of Sciences since 2012. The article focuses on the choice of genera proxima in the explanatory definitions and their segmentation according to different shades of meaning. Special attention is paid to the selection of appropriate examples illustrating the meaning of the given lexical units and to the use of a terminological label for each dictionary entry. Based on a sample of entries belonging to this lexico-semantic group of words, the article aims to compare the approach to their lexicographical processing in the forthcoming dictionary and in previous Czech, Slovak and English monolingual dictionaries.

KEY WORDS

Czech language, monolingual dictionary, treatment of meaning, genus proximum, exemplification

KLÍČOVÁ SLOVA

čeština, výkladový slovník, výklad významu, opěrné slovo, exemplifikace

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2022.2.5>

1. ÚVOD

Nově vznikající všeobecný výkladový slovník s názvem *Akademický slovník současné češtiny* (dále jen ASSČ)² obsahuje jak slova z běžné slovní zásoby, tak výrazy terminologické povahy, a to ty, které se používají i mimo specializované odborné texty. Specifika jejich zpracování vycházejí ze snahy vyhovět jak odbornému hledisku, požadavku na věcnou správnost a přesnost, tak uživatelskému hledisku, požadavku

1 Článek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

2 Tento slovník vzniká v oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v Praze od roku 2012. V současné době jsou již zveřejněna hesla s náslavími a-, b-, c- a č-. Dostupné online na <https://www.slovníkcestiny.cz/uvod.php>. Hesla z dalších písmen abecedy, která jsou pro ilustraci konkrétního jevu v příspěvku rovněž citována, prozatím neprošla finální redakcí.

srozumitelnosti a názornosti pro neodborného, laického čtenáře. Je zřejmé, že tyto požadavky stojí někdy v protikladu, přesto je třeba hledat způsoby, jak v co nejvyšší míře vyhovět oběma těmto snahám zároveň (srov. Nová, 2019).

Při tvorbě odborných hesel v ASSČ vycházíme z vlastních koncepčních zásad³, které navazují na lexikografické principy pro zpracování terminologie ve všeobecném výkladovém slovníku, jak je vymezuje Filipec (1995, s. 43–44), i na obecná pravidla pro výstavbu výkladové definice (Filipec, 1995, s. 34–36; Blatná, 1995, s. 75–84). K těmto principům patří mj. jednotný popis lexikálního významu slov ze stejné lexikálněsémantické skupiny (sémantická struktura hesla, volba opěrných slov v definicích, množství uváděných encyklopedických informací, formulace externí poznámky ap.).

V našem příspěvku věnujeme pozornost jednomu z těchto lexikografických aspektů: analyzujeme zpracování názvů farmaceutických výrobků v ASSČ se zaměřením na užití opěrných slov ve výkladu významu a konfrontujeme je s podáním této lexikálněsémantické skupiny hesel v předcházejících českých i jinojazyčných slovnících. Nejprve nastíníme, čím se řídí výběr hesel z oblasti farmacie do hesláře ASSČ a podle jakých pravidel je koncipován jejich výklad a exemplifikace. Poté představíme jednotlivé typy farmaceutických hesel, která jsme si rozdělili do tří skupin: základní farmaceutické kategorie; skupiny léčivých látek a skupinová označení léků a obchodní názvy léčivých přípravků. Na příkladu konkrétních heslových statí si ukážeme zpracovatelské zásady v ASSČ i to, jaká řešení volily předchozí slovníky. Informace obsažené v textu dokreslí také dvě tabulky ukazující volbu opěrných slov ve výkladu u skupiny hesel označujících léčivé látky a lékové skupiny v českých, slovenských a anglických výkladových slovnících.

2. ZPRACOVÁNÍ HESEL Z OBLASTI FARMACIE V ASSČ

Při tvorbě slovníkových hesel z lexikálněsémantické skupiny názvů farmaceutických výrobků primárně vycházíme z interní metodiky zpracování názvů léčiv v ASSČ, v níž jsou detailně rozpracovány obecné principy představené v monografii Kochová — Opavská (2016). Dále pak konfrontujeme lexikografické zpracování hesel v ostatních výkladových slovnících — českých, slovenských a také ve vybraných anglických slovnících. Případně další, nově se formující lexie zjišťujeme empiricky na základě analýzy kontextů ve zdrojových korpusových textech, rozsah významu příslušného lexému ověřujeme ve specializovaných odborných publikacích (lékařské a farmaceutické slovníky a encyklopedie, středoškolské učebnice ap.), u problematických hesel svá zjištění porovnáваме s jazykovým povědomím ostatních lexikografů (srov. Machová, 1995, s. 143).

3 Tyto zásady jsou formulovány v rámci *Kapitol z koncepce Akademického slovníku současné češtiny* (Kochová — Opavská, 2016) — viz zejména kap. 19.2 věnovaná zpracování terminologie (s. 176–185).

2.1 VÝBĚR FARMACEUTICKÝCH HESEL DO ASSČ

Výběr terminologických hesel z oblasti farmacie do hesláře ASSČ je nutně omezený, je třeba ovšem reflektovat současnou tendenci — soustavný nárůst odborných termínů v informační výbavě dnešního člověka. Již Buzássyová (2000, s. 514) poukazuje na to, že zatímco se hesláře dřívějších slovníků opíraly zejména o jazyk beletrie, v moderních slovnících se proporční zastoupení mění ve prospěch lexika ze sféry odborné a mediální komunikace. V našem slovníku se nicméně s ohledem na jeho předpokládaný rozsah⁴ řídíme pravidlem přísnějšího výběru, jehož základním kritériem je frekvenční hranice, která je u této skupiny hesel vyšší než u běžných lexikálních jednotek, zpravidla je to nad 100 výskytů v žánrově různých korpusových textech. Zpracovávají se pouze ty odborné lexémy a lexie, které se uplatňují ve slovní zásobě hlavního předpokládaného uživatele slovníku — středoškolsky vzdělaného rodilého mluvčího češtiny, resp. ty, které jsou známé i mimo daný obor, s nimiž se takový uživatel může běžně setkat — v denním tisku a ostatních médiích, populárně-vědeckých publikacích, encyklopedických příručkách, středoškolských učebnicích ap. Neterminologické lexémy a lexie z této oblasti (názvy lékových forem a obchodní názvy léčivých přípravků) zařazujeme při výskytu alespoň 25 dokladů v korpusovém materiálu.

2.2 VÝKLAD VÝZNAMU A EXEMPLIFIKACE FARMACEUTICKÝCH HESEL

Ohledu na potenciálního uživatele slovníku je podřízena jak výstavba definice, tak i samotná volba dokladů. Usilujeme o formálně-obsahovou jednotnost zpracování hesel z dané lexikálnėsémantické třídy (viz Kochová — Opavská, 2016, s. 200–207), zejména o shodnou strukturaci výkladu, výběr téhož opěrného slova ap.

Při výkladu významu vycházíme z oborové definice a z principu logického (intenzionálního) a popisného (extenzionálního) výkladu (srov. Novotná, 2017; Blatná, 1995; Filipec, 1995; Poštolková, 1984). Tvoří jej genus proximum (opěrné slovo, zpravidla hyperonymum nebo pojmenování obecné třídy denotátů — např. u hesla **analgetikum** v prvním významovém odstínu: **látka (...)**⁴) a differentia specifica (vlastnosti rozlišující předmětný denotát od ostatních objektů téže třídy — **analgetikum: (...)** **tlumící bolest**⁵). Genus proximum je zpravidla co nejkonkrétnější, nepoužíváme obecné výrazy jako ‚druh‘, ‚typ‘ (srov. Cambridge: **analgesic** — ‚**type of drug** that stops you from feeling pain‘). Poněkud odlišně přistupuje k definicím anglický slovník Collins, v němž je heslové slovo integrální součástí výkladu významu.⁵ U substantiv a adjektiv je výklad spojen s lemmatem kopulou *být*, srov. heslo **antacid** — **Antacid is** a substance that reduces the level of acid in the stomach. Vysvětlující výkladová

4 Slovník je koncipován jako slovník středního rozsahu, průběžně publikovaný v elektronické podobě na internetu; v konečné podobě by měl obsahovat kolem 120 tisíc heslářových položek. V současnosti probíhá zpracování redukovaného hesláře, který čítá 50 tisíc jednotek (v této první fázi se zpracovává frekvenční špička dle vyvážených korpusů Českého národního korpusu).

5 Tomuto typu definice se podrobně věnuje P. Hanks (1987).

perifráze (angl. explanatory comment) se dále dělí na úseky (chunks): první úsek je náhradou za heslové slovo (**a substance**), druhý úsek uvádí podstatné rysy dané lexikální jednotky (**that reduces the level of acid in the stomach**).

Obecně mají zvolené definice v ASSČ splňovat požadavek laické přístupnosti, encyklopedické informace se snažíme redukovat na minimum. V tomto ohledu se proto nevyhneme určitému zjednodušení, zároveň by ale nemělo dojít ke zkrácení popisovaného denotátu.

Při sestavování exemplifikace vycházíme zejména z analýzy dokladů v korpusu; aktuálně je naší materiálovou základnou synchronní korpus SYN v8 Českého národního korpusu⁶, výskyt dané lexikální jednotky ověřujeme ještě v dalších zdrojích. V dokladové části hesla se snažíme zachycovat pouze typické kolokáty vyhovující jak frekvenčnímu kritériu, tak i kritériu rozšíření mimo odborně zaměřené texty⁷. Zohledňujeme přitom jejich srozumitelnost pro běžného uživatele.⁸

Věcnou správnost a přesnost výkladových definic i zvolených dokladů u problematických termínů, včetně hesel z oblasti farmacie, konzultujeme se specialistou na příslušnou oblast⁹.

3. TYPOLOGIE NÁZVŮ FARMACEUTICKÝCH VÝROBKŮ V ASSČ

Analýza je provedena na materiálu již zveřejněných hesel (zejména s náslovím a).

Jednotlivá slovníková hesla z této oblasti jsme pro účely naší analýzy utřídili podle opěrných slov ve výkladu do tří specifických skupin; u těchto hesel používáme typizovaný výklad společný vždy pro celou skupinu hesel:

1. Základní farmaceutické kategorie: typ **léčivo, farmakum, lék**.
2. Skupiny léčivých látek a skupinová označení léků: typ **antidiabetikum, antacidum, antidepresivum, antivirotikum**.
3. Obchodní názvy léčivých přípravků: typ **aspirin**.

6 Jedná se o synchronní psaný korpus řady SYN, verze 8, zveřejněný v roce 2019, o velikosti 4,5 mld. textových slov (tokenů bez interpunkce). Zahrnuje v sobě předchozí korpusy: SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, SYN2009PUB, SYN2010, SYN2013PUB a SYN2015. Dostupný online na https://www.korpus.cz/kontext/query?corpname=syn_v8.

7 K tomu blíže *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny* (Kochová — Opavská, 2016, s. 176–177).

8 K obecným zásadám zpracování exemplifikace v ASSČ podrobněji Lišková — Procházková (2016, s. 154–160). Jednotlivým aspektům, které je třeba při výběru vhodného příkladu zohlednit, se věnuje též Lišková (2017).

9 Podrobněji k tomu Nová — Opavská (2019). Naším odborným konzultantem pro obor farmacie je doc. PharmDr. František Trejtnar, CSc., z Katedry farmakologie a toxikologie Farmaceutické fakulty UK Hradec Králové, který se autorsky podílel na vypracování hesel z oboru farmakologie a farmakokinetiky ve *Farmaceutickém encyklopedickém slovníku* (dále jen FES), z něhož v našem příspěvku rovněž citujeme. Za vedené konzultace mu tímto děkuji.

3.1 ZÁKLADNÍ FARMACEUTICKÉ KATEGORIE

Pojmy *léčivo*, *farmakum*, *lék*, *léčivá látka* nebo *léčivý přípravek* patří mezi základní, obecné farmaceutické kategorie. Konkrétní obsah pojmů *léčivá látka* a *léčivý přípravek* pak detailně upravuje zákon o léčivech (zejména § 2 v odst. 1, 2 a 4)¹⁰. V ASSČ právě tyto pojmy následně plní roli opěrného slova (*genus proximum*), neboli nejbližší nadřazeného rodového pojmu, ve výkladu u heslových slov **léčivo**, **farmakum** a **lék**, ale i u některých dalších hesel z oblasti farmacie (viz dále).

Z korpusového materiálu vyplývá, že se všech tří zmíněných výrazů v současném úzu shodně používá pro pojmenování léčivého farmaceutického přípravku, průmyslově vyráběného a následně určeného k podání pacientovi; kromě toho výrazy *léčivo* a *farmakum* zároveň označují samotnou účinnou substanci, léčivou složku daného léku. U farmaceutického významu hesel **léčivo** (význam 1) a **farmakum** tedy rozlišujeme dva významové odstíny (graficky oddělené výraznou černou tečkou) — ‚látka‘ a ‚léčivý přípravek‘, obě hesla v tomto významu také navzájem synonymně propojujeme. To je v souladu s dichotomním pojetím definice pojmu *léčivo* (účinná látka — léčivý přípravek), jak ji podávají některé odborné farmaceutické publikace i speciální slovníky¹¹. V obou případech výkladovou perifrázi prvního významového odstínu dále zpřesňujeme sémantickým rysem užití a u druhého odstínu pak distinktivním rysem obsahu účinné látky. U druhého významového odstínu uvádíme po čárce jako synonymum *lék*¹². Pořadí dokladů v exemplifikaci přitom odpovídá pořadí významových odstínů ve výkladu.

léčivo [le:čivo] -va (6. j. -vu) podstatné jméno rodu středního

1. často mn. látka užívaná k léčbě nebo jako prevence onemocnění • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou, lék; syn. farmakum: *léčivo na chřipku / proti astmatu; Léčivo obsahuje léčivo paracetamol.; Léčivo je aplikováno v inhalační formě.; Některé přírodní látky snižují vstřebávání léčiv a tím zhoršují jejich účinnost.; Léčiva účinná proti virům se nazývají antivirotika.*
2. přírodní prostředek s příznivým účinkem na zdraví; syn. lék 2: *Mezi nedoceněná přírodní léčiva patří česnek.*
3. co má blahodárné účinky na zdraví člověka • účinný prostředek vůbec; syn. lék 3: *Nejlevnějším a zároveň nejpřirozenějším léčivem je vhodná strava.; Smích je*

¹⁰ V současnosti je platný zákon č. 378/2007 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-378>.

¹¹ Např. FES (2014, s. 411): **léčivo** — Širší pojem, který zahrnuje účinnou látku (...), směs účinných látek nebo léčivý přípravek (...). Je určeno k příznivému ovlivňování zdraví lidí nebo zvířat.; podobně Švihovec a kol. (2018, s. 3): „**Léčivo** je léčivá látka, směs léčivých látek nebo léčivý přípravek určený k podávání lidem nebo zvířatům (veterinární léčiva) za účelem příznivého ovlivnění zdravotního stavu.“; Martínková a kol. (2018, s. 15): „**Léčivo** — pojem zahrnuje léčivé látky i jejich směsi a také léčivé přípravky, které jsou určeny k podání lidem nebo zvířatům.“

¹² Výraz *lék* funguje jen ve významu ‚léčivý přípravek‘, nikoli ve významu ‚léčivá látka‘, proto jej u hesel **farmakum** a **léčivo** neuvádíme ve výčtu plných synonym.

nejlepším léčivem.; Krize je často zjednodušeně nazývána krizí finanční. I léčivo je finanční — doplnění kapitálu.

Ostatní české všeobecné výkladové slovníky u hesla **léčivo** nerozlišují dva významové odstíny (účinná látka a léčivý přípravek) a používají vždy jen jeden z nich; výraz vykládají různými způsoby: SSJČ jen souslovím ‚léčivý prostředek‘ (podobně též PSJČ), doplněným synonymem *lék*, *léky* (v singulárové i plurálové podobě); SSČ využívá opisného výkladu s okolnostním prvkem ‚látka k přípravě léků‘, jako synonymum opět uvádí tentokrát pouze plurálovou formu *léky*; Lingea: ‚léčivá látka nebo směs látek‘ (podobně též u **lék**: ‚léčivá látka nebo její směs‘), výklad je dále zpřesněn sémantickým rysem užití: ‚užívaná proti nemocem a k příznivému ovlivňování zdraví‘ (totéž u hesla **lék**). SSSJ používá také opěrné slovo ‚látka‘ a výkladovou perifrázi dále specifikuje účinek a užití této látky: ‚s biologickým účinkem využitelná na ochranu před chorobami, na diagnostiku a liečenie chorôb a na ovplyvňovanie fyziologických funkcií‘. Analogický termín *drug* anglické výkladové slovníky v odpovídajícím významu¹³ nejčastěji vykládají pomocí ‚substance‘¹⁴, ‚chemical‘¹⁵ nebo ‚medicine‘¹⁶.

Na rozdíl od jiných výkladových slovníků v ASSČ registrujeme u hesla **léčivo** rovněž jako samostatný (druhý) význam, přírodní prostředek s příznivým účinkem na zdraví, tento význam zároveň uvádíme i u skupiny hesel označujících lékové skupiny látek / skupinová označení léků (podrobněji o nich v oddíle 3.2). Podobně jako u hesla **lék** (viz níže) rozlišujeme též obecný, třetí význam členěný do dvou významových odstínů (synonymně propojujeme s heslem **lék**): ‚co má blahodárné účinky na zdraví člověka • účinný prostředek vůbec‘.

Výraz *farmakum* lze oproti slovu *léčivo* považovat za odborný termín užívaný ve vědeckých textech¹⁷, je proto opatřen oborovým kvalifikátorem *farmac.* vyhrazeným pro terminologická hesla¹⁸, která si svůj odborný charakter zachovávají i mimo od-

13 Angličtina pod pojmem *drug(s)* označuje primárně *léčivo(a)/lék(y)*, ale podobně jako čeština také *drogu* (psychotropní látku zneužívanou pro své stimulační aj. účinky), srov. FES (s. 169) — heslo **droga** (drug).

14 M-W: **substance** used as a medication or in the preparation of medication; Macmillan: **substance** that you take to treat a disease or medical problem.

15 Cambridge: any natural or artificially made **chemical** that is used as a medicine; Collins: **chemical** which is given to people in order to treat or prevent an illness or disease.

16 Lexico: 1. A **medicine** or other substance which has a physiological effect when ingested or otherwise introduced into the body.

17 Potvrzuje to i rozložení lemmatu **farmakum** v jednotlivých typech textů v SYN v8: 675 (odborná a populárně-naučná literatura) : 781 (publicistika) : 21 (beletrie) ve srovnání s lemmatem **léčivo**: 9.911 (odborná a populárně-naučná literatura) : 33.104 (publicistika) : 168 (beletrie). Termín *léčivo* je již běžně rozšířen i do neodborné komunikační sféry, není třeba jej označovat oborovým kvalifikátorem *farmac.*

18 ASSČ využívá k signalizování terminologičnosti lexikálních jednotek bohatého aparátu oborových kvalifikátorů z nejrůznějších oborů lidské činnosti, podrobněji k tomu viz Kočová — Opavská (2016, 177n). Způsobu hodnocení terminologických jednotek z jednotlivých oborů ve výkladových slovnících češtiny obecně je věnován článek J. Nové

borný diskurz. Jeho slovníkové zpracování je identické s významem 1 u hesla **léčivo**, s nímž je také synonymně provázán¹⁹. U lemmat **léčivo** a **farmakum** je v SYN v8 převažující užití v plurálu²⁰, proto u nich uvádíme upřesňující gramatickou informaci pomocí kvalifikátoru **často mn.**

farmakum²¹ [farmakum] -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) podstatné jméno rodu středního často mn. <lat.<řec.> farmac.

látka užívaná k léčbě nebo jako prevence onemocnění • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou, lék; syn. léčivo 1: *množství farmaka v dávce; výdej farmak na předpis; farmaka na vysoký cholesterol / proti bolesti kloubů; Hypertenzi lze moderními farmaky léčit velmi úspěšně.; Farmakum patří do skupiny léků ovlivňujících srážlivost krve.*

Z českých všeobecných výkladových slovníků heslo **farmakum** uvádí jen ASCS a vykládá jej pouze pomocí synonym ,léčivo, lék'; SSSJ obdobně uvádí ,liek, liečivo'. Anglické slovníky přistupují k výkladu analogického hesla **pharmaceutical** různě, např. Cambridge rozlišuje dokonce dva významy: 1. ,a **medicine**' 2. ,a **drug** that is made by a big drug company'; M-W používá jen spojení ,medicinal **drug**'; Collins uvádí opěrný výraz v plurálu: ,Pharmaceuticals are **medicines**' a Lexico využívá denotativního výkladu, odkazujícího na mimojazykovou skutečnost pomocí přirovnání, tento typ výkladu se zpravidla týká lexémů označujících substance (srov. Blatná, 2002, s. 419): ,a **compound** manufactured for use as a medicinal drug'.

Termín *lék* není v českém lékařském prostředí legislativně zakotven, je laickou a někdy i odbornou veřejností používán v identickém významu jako *léčivo*²². Podle odborného výkladu slova *lék* se „léčivo stává lékem až v okamžiku, kdy je podáno nemocnému správným způsobem, tj. při respektování indikací a kontraindikací k jeho použití, v doporučeném dávkování a vhodnou cestou podání, které odpovídá lékové forma“ (Švihovec a kol., 2018, s. 3). V souladu s tímto pohledem proto výklad pojmu *lék* opíráme o věcně přesnější ,léčivý přípravek'.

a H. Mžourkové *Terminology and Labelling Words by Subject in Monolingual Dictionaries — What Do Domain Labels Say to Dictionary Users?* (Jazykovedný časopis, 2017, č. 2, s. 296–304).

19 V souladu s pojetím VLS: **farmaka** — synonymum pojmu *léčiva*. [...]. Dostupné online na <https://lekarske.slovníky.cz/pojem/farmaka>. Slovník tento pojem podobně jako některé anglické slovníky analogický výraz **pharmaceuticals** (Collins, Lexico) uvádí pouze v plurálu.

20 V korpusu SYN v8 je např. poměr doložených singulárových a plurálových tvarů u lemmatu **léčivo** 5703 : 37480 a u lemmatu **farmakum** 178 : 1287.

21 Podobně jako heslo **farmakum** je v našem slovníku zpracováno i heslo **fytofarmakum**: látka užívaná k léčbě nebo jako prevence onemocnění, získaná z rostlin • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou, rostlinný lék.

22 V definici termínu *léčivo* se odborné publikace a encyklopedie zpravidla shodují, viz pozn. 11.

České všeobecné výkladové slovníky doposud opíraly svou definici hesla **lék** buď o příliš obecný výraz ‚prostředek‘ (PSJČ, SSJČ), nebo jen o pouhé sousloví ‚léčivý přípravek‘ (SSČ); Lingea uvádí ‚léčivá látka nebo její směs‘ a zpřesňuje uvedením sémantického rysu užití ‚užívaná proti nemocem a k příznivému ovlivňování zdraví‘. Taková definice však není věcně přesná, neboť za lék je považována teprve až účinná látka technologicky zpracovaná do lékové formy²³. Slovenský SSSJ sice v definici vychází z odborného výrazu *liečivo*, avšak vzhledem k tomu, že pod tento pojem lze zahrnout jak účinnou (léčivou) látku, tak samotný léčivý přípravek v upravené (lékové) formě (viz pozn. 11), není výhodné jej v definici hesla **lék** používat²⁴. Toto řešení souvisí se zvoleným postupem v definici hesla **léčivo**, kde SSSJ zvolilo jako genus proximum jen ‚látka‘²⁵.

Anglické slovníky v analogické heslové stati **medicament** volí obvykle opěrné slovo ‚substance‘, méně často přesnější výraz ‚medicine/remedy‘²⁶.

Na základě doloženosti v korpusovém materiálu registrujeme u hesla **lék** i další významy. Jako druhý v pořadí (předchozími slovníky dosud nezachycený) význam ‚přírodní prostředek s příznivým účinkem na zdraví‘, který synonymně propojujeme s významem 2 u hesla **léčivo**, a dále poslední, třetí význam s dvěma významovými odstíny²⁷ (srov. u samotného hesla **léčivo** význam 3), v němž dochází k zobecnění, generalizaci diferenčního sémantického rysu pozitivního účinku na zdraví, resp. kladného účinku obecně: ‚co má blahodárné účinky na zdraví člověka • účinný prostředek vůbec‘. Tento význam dosavadní české výkladové slovníky jako samostatný vůbec nezaznamenávají, a pokud jej registrují, pak jen v přeneseném užití v exemplifikaci u primárního farmaceutického významu; příslušné doklady následují po zkratce přen. a jsou opatřeny dovýkladem (srov. SSJČ: **lék** — (...); **přen.** l. na všechny trampoty; l. proti všemu společenskému zlu *účinný prostředek*), nebo bez dovýkladu (Lingea: **lék** — (...) **přen.** lék na všechny trampoty a starosti). Jako samostatnou lexii jej uvádí SSSJ²⁸.

23 Srov. definici termínu *lék*, jak ji uvádí FES (2014, s. 413): „Léčivý přípravek (...) upravený do definitivní podoby, tj. po adjustaci (...) a uzpůsobený ke splnění funkce terapeutické, diagnostické nebo preventivní.“ anebo VLS: „léčivá látka a léčivý přípravek upravený k použití a vydání nemocnému. (...)“ Dostupné online na <http://lekarске.slovníky.cz/pojem/lek>.

24 SSSJ: **liek 1.** liečivo al. zmes liečiv a pomocných látok upravených do liekovej formy a určených na ochranu pred chorobami, na diagnostiku a liečenie chorôb al. na ovplyvňovanie fyziologických funkcií.

25 SSSJ: **liečivo**¹ látka s biologickým účinkom využiteľná na ochranu pred chorobami, na diagnostiku a liečenie chorôb a na ovplyvňovanie fyziologických funkcií.

26 M–W: **substance** used in therapy; Cambridge: **substance** used as a medicine; Lexico: **substance** used for medical treatment; Longman: **substance** used to treat a disease; Macmillan: **substance** used for treating an illness or injury; Collins: **medicine** or **remedy** in a specified formulation.

27 U tohoto významu je pouze jako částečné synonymum (tj. po čárce ve výkladu) uvedeno *léčivo*. Je tomu tak z důvodu omezenější spojitelnosti oproti výrazu *lék*, v korpusových zdrojích není např. doloženo ve spojení se sportem.

28 SSSJ: **liek 2.** niečo veľmi blahodarne a ozdravujúco pôsobiace na telo al. na psychiku.

lék [le:k] léku (6. j. léku, 6. mn. lécích) podstatné jméno rodu mužského neživotného
1. léčivý přípravek s účinnou látkou nebo látkami, užívaný zejména při nemoci nebo jako prevence onemocnění: *volně prodejné léky; léky na předpis / na recept; lék proti bolesti / na astma; brát / užívat léky; Lékař pacientovi předepsal uklidňující léky.*

2. přírodní prostředek s příznivým účinkem na zdraví; syn. léčivo **2:** *Řapíkatý celer je přírodním lékem na chronické záněty.*

3. co má blahodárné účinky na zdraví člověka • účinný prostředek vůbec, léčivo: *Sport bývá lékem na řadu neduhů.; Humor je nejlepší lék proti smutku.; Někteří ekonomové spatřují ve spotřebitelských výdajích lék na ekonomickou krizi.*

3.2 SKUPINY LÉČIVÝCH LÁTEK A SKUPINOVÁ OZNAČENÍ LÉKŮ

Mezinárodní systém třídění léčiv (tzv. anatomicko-terapeuticko-chemická klasifikace léčiv, zkráceně ATC systém²⁹) používaný od roku 1976 Světovou zdravotnickou organizací představuje hierarchickou klasifikaci, podle níž jsou účinné látky přehledně rozděleny do různých skupin podle účinku na jednotlivé orgánové soustavy, terapeutických vlastností a jejich chemické struktury. Farmakologické skupiny účinných látek a k nim příslušné lékové skupiny tvoří v ASSČ poměrně početnou skupinu hesel; jen od písmene A je zařazeno celkem 26 hesel z této lexikálněsémantické skupiny. Z hlediska slovotvorného sem patří lexikální jednotky zakončené sufixy: **-ikum** (*anestetikum, cytostatikum, diuretikum, hypnotikum* aj.), příp. **-idum** (*antacidum*), a zejména pak hojně zastoupená je skupina hesel s prefixoidem **anti-** a zároveň sufixy **-ikum** nebo **ivum** (*antivirotikum, antibiotikum, antiepileptikum; antidepressivum, anti-hypertenzivum* aj.).

Jejich název bývá často odvozen: 1. od účinku (*anorektikum* — snižuje chuť k jídlu; *hypnotikum* — navozuje spánek); 2. od příznaku, proti kterému působí (*analgetikum* — tlumí bolest; *anxiolytikum* — zmírňuje úzkost); 3. od nemoci, kterou léčí (*antidiabetikum* — léčí diabetes).

Hesla z této lexikálněsémantické skupiny opatřujeme oborovým kvalifikátorem farmac. umístěným buď typicky v záhlaví hesla (**antialergikum** farmac.) nebo v záhlaví terminologického významu (**analgetikum 1.** farmac.); v záhlaví rovněž signalizujeme převažující užití v plurálu, a to upřesňující gramatickou informací (v metajazykovém komentáři) často mn. (stejně jako u hyperlexémů **léčivo** a **farmakum**, viz výše). Plurálové užití zároveň dokládáme v exemplifikaci.

Výkladová definice je rozčleněna do dvou významových odstínů — ‚látka‘ a ‚léčivý přípravek‘. V prvním z nich používáme konkretizační perifrázi: ‚látka užívaná k léčbě (...)‘ (s uvedením konkrétního onemocnění, např. alergie, astma, diabetes, epilepsie); druhý významový odstín tvoří typizovaná perifráze: ‚léčivý přípravek s takovou účinnou látkou‘.

Doklady v exemplifikační části hesla, seřazené podle významových odstínů ve výkladu, ilustrují další sémantické rysy charakteristické pro tuto skupinu slov, které nejsou explicitně zmíněny ve výkladu: účinnost (*vysoce účinné antialergikum; Beta-*

²⁹ Podrobněji FES (2014, s. 75) nebo Švihovec a kol. (2018, s. 101).

blokátor je účinným **antiarytmikem.**), způsob podání (inhalace **antiastmatik; Antiaritmika se podávají do žíly.**; Pacient užíval **antidiabetika ve formě tablet.**), konkrétní nemoc, potíže léčené tímto léčivem (Astma se léčí **antiastmatiky.**; Při projevech závažné alergické reakce se podávají **antialergika.**; Úlevy od pálení žáhy se dosáhne podáním **antacidu.**). Významový odstín ‚látka‘ dokládají příklady typu: léky s obsahem **antipyretik; mast s obsahem antiflogistik;** významový odstín ‚léčivý přípravek‘ je doložen příklady: Lék patří do skupiny **cytostatik.**; Užíval léky ze skupiny **antiepileptik.**

antidiabetikum [ʔantidijabetikum] -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) podstatné jméno rodu středního často mn. <-řec.> farmac.

látka užívaná k léčbě diabetu (cukrovky) • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou: účinná dávka **antidiabetika;** léčba pomocí **antidiabetik;** Pacient užíval **antidiabetika ve formě tablet.**

V případě, že daný preparát neodstraňuje příznak, projev konkrétní nemoci a má jen pomocný účinek při zdravotních obtížích, případně zmírňuje jen symptomy určitého onemocnění, pak ve výkladu druhého významového odstínu nepoužíváme u opěrného slova ‚přípravek‘ přívlastek **léčivý.** U významového odstínu ‚látka‘ je zachycen distinktivní rys jejího konkrétního účinku:

antacidum [ʔantacidum] -da (6. j. -du) podstatné jméno rodu středního, **antacid** [ʔantacit] -du (6. j. -du) podstatné jméno rodu mužského neživotného často mn. <řec.+lat.> farmac.

látka snižující kyselost žaludeční šťávy • přípravek s takovou účinnou látkou: Soda působí jako **antacidum / antacid.**; **Antacidy neutralizují žaludeční kyselinu.**; **Zaživačí potíže dokážou účinně zmírňovat antacida.**; **Úlevy od pálení žáhy se dosáhne podáním antacidu.**; **Reflux lze ovlivnit dietními opatřeními a volně prodejnými antacidy.**

Pro rostliny, koření, zeleninu ap., jež se využívají pro své léčivé účinky na lidské zdraví, registrujeme další (zpravidla druhou) lexii v rámci polysémie: ‚přírodní prostředek s takovým účinkem‘, a to jen pokud je doložena dostatkem kvalitních, jednoznačných dokladů³⁰. Tento význam neoznačujeme oborovým kvalifikátorem, neboť se nejedná o terminologický, odborný význam:

antidepressivum [ʔantidepressivum, ʔantidepressi:vum], **antidepressivum** [ʔantidepressi:vum] -va (6. j. -vu) podstatné jméno rodu středního <řec.+lat.>

1. často mn. farmac. látka užívaná k léčbě deprese • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou: účinné **antidepressivum;** podávání / užívání **antidepressiv;** **Psychicky se zhroutila a bere antidepressiva.**; **Psychiatr mi předepsal antidepressiva.**; **Antidepressiva mohou mít pozitivní efekt i na úzkostné poruchy.**

2. přírodní prostředek s takovým účinkem: **Třezalka je nejnámější bylinné antidepressivum.**; **Čokoláda patří k nejoblíbenějším antidepressivům.**

30 Srov. Atkins — Rundell (2008, s. 454): „A well-chosen example can also clarify sense distinctions in a polysemous word.“

OPEN ACCESS

V relevantních případech (kde je to v úzu běžné) lze po čárce u příslušného významu uvést doplňující adjektivně-substantivní spojení, např. „močopudná, protivirová aj. látka“ (význam 1); „močopudný, protivirový aj. prostředek“ (význam 2):

antivirotikum [ʔantivirotikum] -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) podstatné jméno rodu středního <řec.+lat.>

1. často mn. farmac. látka zabraňující množení virů (původců onemocnění), protivirová látka • léčivý přípravek s takovou účinnou látkou; syn. virostatikum: *antivirotika účinná proti viru hepatitidy C; protichřipková antivirotika; léčba antivirotiky; Na opary je nejlepším lékem antivirotikum.*

2. přírodní prostředek s takovým účinkem, protivirový prostředek: *Polévku můžete kromě soli ochutit i přírodními antivirotiky, například česnekem, libečkem nebo pažitkou.*

Ostatní české slovníky oproti ASSČ zařazují do svých heslářů hesla z této kategorie v daleko užším výběru a opěrná slova v definicích varíují, jak naznačuje tab. 1 níže. Pro zajímavost lze zmínit, že v předchozích slovnících nejsou dokonce zastoupeny lexikální jednotky označující léky v dnešní medicíně hojně využívané — **antivirotikum** nebo **antidepresivum**. Registruje je až novější Lingea. K systematičtějším, bohatším výběru těchto hesel do hesláře nás vedl předpoklad, že běžní uživatelé slovníku se s lexikem z oblasti farmacie a farmakologie setkávají v každodenním životě (v příbalových letácích k lékům, v reklamě ap.) a ambicí slovníku je být pro ně spolehlivým zdrojem informací.

Podobná situace je ve slovenských slovnících. SSJ používá ve výkladu zpravidla opěrných výrazů ‚liek‘ nebo ‚prostriedok‘. KSSJ uvádí z vybraných lemmat pouze **analgetikum** s opěrným slovem ‚látka‘. Zatím poslední publikovaný slovenský slovník SSSJ u hesel z písmene A používá v definici jednotně opěrné slovo ‚látka‘, u lemmat z dalších písmen se však opěrná slova také různí: ‚liek‘ (**cytostatikum**, **diuretikum**, **hypnotikum**, viz tab. 1; **digestivum**, **hemostatikum**, **laxativum**), ‚liečivo‘ (**expektorancium**), ‚prípravok‘ (**galenikum**) nebo ‚látka‘ (**cholagogum**, **neuroleptikum**).

Anglické výkladové slovníky zařazují hesla z této lexikálněsémantické skupiny v porovnání s českými a slovenskými slovníky v poněkud větší míře, nejkompletnější je z tohoto pohledu heslář slovníků Collins a M-W. I tady je ovšem patrná rozkolísanost ve volbě opěrných slov v definicích (srov. tab. 2).

3.3 OBCHODNÍ NÁZVY LÉČIVÝCH PŘÍPRAVKŮ

Jak uvádí FES (2014, s. 485), lze za obchodní název léčiva považovat „[n]ázev léčivého přípravku [...], který je obchodně chráněn. Jedna účinná látka [...], tzn. léčivo s určitým generickým názvem, může být obsažena v řadě přípravků s různými obchodními názvy. Obchodní název píšeme s velkým počátečním písmenem [...]“.

Je přirozené, že vlastní jména takto sériově vyráběných farmaceutických výrobků (tzv. sérionyma) v jazyce postupně ztrácejí charakter *proprií* a apelativizují se. U názvů výrobků má však apelativizace poněkud jiný charakter než u jiných *proprií*, nejde totiž o přenesení názvu pouze na konkrétní věc, jeden exemplář, nýbrž na celý

	PSJČ	SSJČ	SSČ	ASCS	LINGEA	SSJ	KSSJ	SSSJ
antialergikum	0	0	0	prostředek	lék	0	0	látka
antiarytmikum	0	0	0	prostředek	0	0	0	0
antiastmatikum	0	0	0	lék	0	0	0	látka
antidiabetikum	0	0	0	prostředek	0	0	0	látka
antiepileptikum	0	0	0	látka	0	0	0	0
anorektikum	0	0	0	0	0	0	0	látka
anxiolytikum	0	0	0	0	0	0	0	0
antacidum	0	0	0	0	0	0	0	látka
analgetikum	léčivo	lék	0	lék	lék	liek	látka	látka
anestetikum	lék	prostředek	0	prostředek, látka	prostředek, látka	prostriedok, liek	0	látka
antidepressivum	0	0	0	0	lék	0	0	látka
antivirotikum	0	0	0	0	látka	0	0	0
cytostatikum	0	0	0	látka	látka	0	0	liek
diuretikum	lék	lék	0	látka	látka	prostriedok	0	liek
hypnotikum	prostředek	prostředek	0	lék	lék	0	0	liek

TABULKA 1. Skupiny léčivých látek / lékové skupiny — opěrná slova v českých a slovenských slovnících³¹

druh výrobků.³² Tak např. lexikální jednotky *aspirin* nebo *brufen* mohou označovat nejen konkrétní tabletku nesoucí tento název, ale také podobné léky (produkty) se stejným účinkem, ale od jiného výrobce.

V ASSČ u nich uvádíme zkratku označující jejich původ z vlastního jména (VJ) a tuto skutečnost zároveň důsledně komentujeme v externí poznámce k heslu (umístěné v závěru heslové stati)³³ odkazem na samotný výrobní název léku. Např. u hesla **aspirin**: Z obchodního názvu Aspirin. Uživatelské poznámky bývají ve slovnících obecně využívány spíše okrajově a nesystematicky (srov. Heuberger, 2015, s. 37) a v české metalexikografii byly v akademických slovnících doposud opomíjeny (Šemelík — Škrabal, 2019).

Z této skupiny máme v ASSČ dosud zpracována následující hesla: **acylpyrin**, **aspirin**, **brufen**, **diazepam**, **endiaron** a **paralen**. Ve výběru těchto hesel do hesláře se řídíme poněkud přísnějším kritériem, zařazujeme je při apelativizaci nad 100 výskytů v běžné publicistice, příp. se rozhodujeme podle běžnosti, známosti léku. Lék musí být doložený z našeho prostředí (např. *valium*³⁴ má v SYN v8 po odfiltrování

31 Do tabulky jsme pro účely srovnání zařadili především hesla z písmen A a C, která již byla zveřejněna v ASSČ, z ostatních písmen jsou jen pro ukázkou (ne)jednotnosti řešení uvedena výběrově hesla, která máme rovněž zpracována v našem slovníku, ale zatím nebyla publikována.

32 K tomu detailněji Hovorková (1988, s. 68–75).

33 K užití poznámky v heslové stati viz Machálková (2016, s. 161).

34 Jedná se o původní obchodní název léčiva *diazepam*.

OPEN ACCESS

	Cambridge	Collins	Lexico	Longman	Macmillan	M-W
antiallergic/ antiallergenic	0	substance	0	0	0	agent
antiarrhythmic/ anti-arrhythmic	0	drug	0	0	0	agent
antiasthmatic/ antasthmatic	0	drug	agent	0	0	0
antidiabetic	0	drug	0	0	0	drug
antiepileptic	0	drug	0	0	0	drug
anorectic/ anorexic	0	substance, drug	medicine	0	0	agent
anxiolytic	0	class of drugs	drug	0	0	drug
antacid/ antiacid	substance	substance	medicine	substance	medicine	agent
analgesic	type of drug	substance, drug	drug	drug	drug	agent
anaesthetic/ anesthetic	drug	substance	substance	drug	drug, gas	substance
antidepressant/ antidepressive	drug	drug	drug	drug	drug	drug
antiviral	drug	drug	drug, medicine	0	drug	agent, drug
cytostatic	0	substance	0	0	0	agent
diuretic	substance	drug, agent	drug	substance	substance	agent
hypnotic	0	drug, agent	drug	drug	0	agent

TABULKA 2. Skupiny léčivých látek / lékové skupiny — opěrná slova v anglických slovnících

dokladů s velkým písmenem sice 317 výskytů, ale jen jako americká realie, proto jej nezařazujeme).

Opěrným slovem v definici je u hesel z této třídy slov ‚lék‘³⁵, distinktivním rysem zachycovaným ve výkladu je účinek (např. ‚snižující zvýšenou tělesnou teplotu‘; ‚tlumící bolest, záněť‘); ve výkladu neuvádíme zařazení do skupiny léků (‚lék ze skupiny antidepresiv‘; ‚sedativum‘ ap.). Ostatní charakteristické rysy zpravidla reflektujeme v exemplifikaci, např. forma podání léku — ve spojení se jménem nebo slovesem (**tableta** brufen; **šumivý** acylpyrin; **vzít si** brufen; **spolknout** acylpyrin; **Bere** diazepam.), nemoc, na kterou se léčivo ordinuje (**Chřipka** se léčí paralenem.), možnost vzniku závislosti (**Byla závislá na diazepamu.**) aj.

35 Stejně opěrné slovo ‚lék‘ využívají ve výkladových definicích i předchozí české výkladové slovníky. Anglické slovníky nepostupují zcela jednotně a používají různá opěrná slova, např. ‚drug‘ (Lexico, Macmillan, Collins), ‚medicine‘ (Longman) nebo ‚compound‘ (Collins,

aspirin³⁶ [ʔaspiri:n, ʔaspirin] -nu (6. j. -nu) podstatné jméno rodu mužského neživotného <VJ>

lék snižující zvýšenou tělesnou teplotu a tlumící zánět a bolest: *tableta aspirinu; vzít si aspirin; Spolkl dva aspiriny a zapil je sklenicí vody.* tablety aspirinu; *Nachlazení léčím čajem a šumivým aspirinem.*

Z obchodního názvu Aspirin.

Základní účinnou (léčivou) látku³⁷ obsaženou v těchto konkrétních léčivých přípravcích (preparátech), jejíž název se často liší od obchodního (výrobního) názvu přípravku, jehož je hlavní složkou, považujeme za encyklopedickou informaci, patřící do speciálního (farmaceutického) slovníku, ve výkladu ji proto neuvádíme³⁸. Stejně většinou postupovaly i předchozí české slovníky, vyjma ASCS — **aclypyrin**: „lék snižující teplotu a utišující bolesti (**kyselina acetylsalicylová**)“⁴. Ty nejznámější z léčivých látek (s relevantní doložeností v korpusových zdrojích) však pravděpodobně do slovníku zařazeny budou jako samostatná hesla, např. *paracetamol*, účinná složka celé skupiny léků (Paralen, Panadol, Coldrex aj.).

Hesla ze skupiny firemních názvů léčivých přípravků neopatřujeme oborovým kvalifikátorem *farmac.*, neboť se nejedná o čistě farmaceutické termíny vyhrazené pouze úzké skupině odborníků, na rozdíl od některých jiných českých slovníků, které

Lexico). Navíc registrují kromě těchto apelativizovaných názvů léků (typ **aspirin**, **diazepam**) v samostatných heslových statích rovněž obchodní značky léčivých přípravků s komentářem ‚trademark‘, např. **Valium** — Lexico: A tranquillizing muscle-relaxant **drug** used chiefly to relieve anxiety. Also called diazepam.; M-W: used for a **preparation of diazepam**; Cambridge: a **brand name for a drug** that makes you calm and helps you to stop worrying, or a pill containing this; Longman: a **drug** that makes people feel calmer and less anxious; Macmillan: a **drug** used for helping people to relax and feel less nervous.

- 36 U lemmatu **aspirin** registrují některé anglické slovníky dvě samostatné lexie, jednu označující samotný léčivý přípravek (preparát) a druhou, látkovou, vyjadřující ustálené množství látky ve formě tablety — Collins: 1. white crystalline **compound** widely used in the form of tablets to relieve pain and fever, to reduce inflammation, and to prevent strokes; 2. **tablet of aspirin**; M-W: 1. white crystalline **derivative** C₉H₈O₄ **of salicylic acid** used for relief of pain and fever; 2. **tablet of aspirin**; Lexico: 1. A synthetic **compound** used medically to relieve mild or chronic pain and to reduce fever and inflammation, usually taken in tablet form. 2. (in general use) a **tablet of** any mild painkilling drug.

Látkový význam v ASSČ rovněž registrujeme, ale řešíme jej pouze formou vysvětlujícího výkladu (dovýkladu) u konkrétního příkladu v exemplifikaci, pokud se příslušné lemma (zde **aspirin**) vyskytuje ve spojení s číslovkovým výrazem (*Spolkl dva aspiriny a zapil je sklenicí vody.* tablety aspirinu).

- 37 Zpravidla bývá uváděna jako podtitul obchodního názvu léku.

- 38 Některé anglické slovníky mají právě o léčivou látku opřenou definici obchodního názvu (trademark) příslušného léčiva, např. Lexico: **Panadol** — proprietary term of **paracetamol**; **Nurofen** — proprietary term for **ibuprofen**.; M-W: **Advil** — used for a preparation of **ibuprofen**; Cambridge: **Nurofen** — brand name for **ibuprofen**, a drug used to reduce pain and swelling.

OPEN ACCESS

tak činí, i když nedůsledně, např. SSJČ: u **aspirin** i **acylpyrin** lékář.; SSČ: **aspirin** bez kvalifikátoru, **acylpyrin** lékář.; ASCS: u **aspirin** i **acylpyrin** lék.; Lingea: **aspirin** bez kvalifikátoru, **acylpyrin** med.

4. ZÁVĚR

V příspěvku jsme podrobně popsali způsob zpracování hesel označujících farmaceutické výrobky v připravovaném ASSČ, který představuje všeobecný výkladový slovník středního rozsahu, s koncepčními zásadami reflektujícími současný stav lexikografického poznání i moderní lexikografické trendy, zejména pak podněty korpusové lexikografie a lexikografie zaměřené na tvorbu elektronických slovníků a také důraz na uživatelské hledisko.

Na materiálu převážně již publikovaných hesel jsme ukázali zejména výběr operních slov a distinktivní rysy uváděné ve výkladu významu pro jednotlivé vymezené skupiny hesel, dále typy dokladů ilustrujících vždy příslušnou lexii; okrajově byla pozornost věnována rovněž způsobu signalizace příslušnosti daného lexému k oblasti farmacie i využití uživatelských poznámek k heslu.

Podobu hesel v ASSČ jsme porovnali se zpracováním v ostatních slovnících — českých i zahraničních (slovenských a anglických). Tato analýza ukázala, že dřívější slovníky volí u těchto heslových slov často nejednotná řešení. ASSČ naopak usiluje o odstranění těchto dílčích rozdílů a o jednotný přístup ke všem výrazům stejného typu.

LITERATURA

- ASCS: *Akademický slovník cizích slov* (1997, dotisk). Praha: Academia.
- ASSČ: *Akademický slovník současné češtiny A–Č* (2017–2020). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné online na <https://slovníkcestiny.cz>.
- ATKINS, B. T. S. — RUNDELL, M. (2008): Examples. In: *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, s. 452–461.
- BLATNÁ, R. (1995): Metajazyk v lexikografii. In: F. ČERMÁK — R. BLATNÁ (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: Nakladatelství H & H, s. 72–89.
- BLATNÁ, R. (2002): Slovník výkladový. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 419–420.
- BUZÁSSYOVÁ, K. (2000): Odborná lexika v všeobecném výkladovém slovníku. In: K. BUZÁSSYOVÁ (ed.), *Člověk a jeho jazyk 1. Jazyk ako fenomén kultúry: na počesť prof. Jána Horeckého*. Bratislava: Veda, s. 513–523.
- Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus*. Dostupné online na <https://dictionary.cambridge.org>.
- Collins Dictionaries*. Dostupné online na <https://www.collinsdictionary.com>.
- FES: KUČAŘ, M. (ed.) (2014): *Farmaceutický encyklopedický slovník*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze.
- FILIPEC, J. (1995): Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového. In: F. ČERMÁK — R. BLATNÁ (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: Nakladatelství H & H, s. 14–49.
- HANKS, P. (1987): Definitions and Explanations. In: J. M. SINCLAIR (ed.), *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London and Glasgow: Collins ELT, s. 116–136.

- HEUBERGER, R. (2015): Learners' Dictionaries: History and Development; Current Issues. In: P. DURKIN (ed.), *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, s. 25–43.
- HOVORKOVÁ, A. (1988): Vlastní jména a apelativizované názvy výrobků v češtině. *Naše řeč*, 71, č. 2, s. 68–75.
- KOCHOVÁ, P. — OPAVSKÁ, Z. (eds.) (2016): *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
- KSSJ: *Krátký slovník slovenského jazyka* (2003). Bratislava: Veda. Dostupné online na <https://slovník.juls.savba.sk>.
- Lexico. The English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné online na <https://www.lexico.com>.
- LIŠKOVÁ, M. — PROCHÁZKOVÁ, B. (2016): Exemplifikace. In: P. KOCHOVÁ — Z. OPAVSKÁ (eds.), *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 154–160.
- LIŠKOVÁ, M. (2017): Výměna stárnoucí manželky za hezkou mladou kočku aneb K exemplifikaci v Akademickém slovníku současné češtiny. *Naše řeč*, 100, č. 1, s. 28–36.
- Longman Dictionary of Contemporary English Online*. Dostupné online na <https://www.ldoceonline.com>.
- MACHÁLKOVÁ, L. (2016): Poznámka v heslové stati. In: P. KOCHOVÁ — Z. OPAVSKÁ (eds.), *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 161.
- MACHOVÁ, S. (1995): Terminografie. In: F. ČERMÁK — R. BLATNÁ (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: Nakladatelství H & H, s. 137–157.
- Macmillan Dictionary and Thesaurus*. Dostupné online na <https://www.macmillandictionary.com>.
- MARTÍNKOVÁ, J. a kol. (2018): *Farmakologie pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada.
- M-W: *Merriam-Webster Online*. Dostupné online na <https://www.merriam-webster.com>.
- NOVÁ, J. — MŽOURKOVÁ, H. (2017): Terminology and Labelling Words by Subject in Monolingual Dictionaries — What Do Domain Labels Say to Dictionary Users? *Journal of Linguistics*, Vol. 68, No 2, pp. 296–304.
- NOVÁ, J. (2019): O vlku, koze a zeli. Slovník a odborné názvy. In: M. LIŠKOVÁ — M. ŠEMELÍK (eds.), *Jak se píše slovníky aneb Lexikografie pro každého*. Praha: NLN, s. 162–169.
- NOVÁ, J. — OPAVSKÁ, Z. (2019): Odborní konzultanti všeobecného výkladového slovníku (praktické zkušenosti lexikografického týmu ze spolupráce s odborníky). *Naše řeč*, 102, č. 1–2, s. 51–63.
- NOVOTNÁ, R. (2017): Slovníková definice. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné online na https://www.czechency.org/slovník/SLOVNÍKOVÁ_DEFINICE.
- POŠTOLKOVÁ, B. (1984): *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia.
- PSJČ: *Příruční slovník jazyka českého (1935–1957)*. Praha: SPN. Dostupné online na <https://bara.ujc.cas.cz/psjc>.
- SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2000). Praha: Academia.
- Lingea: *Internetový slovník současné češtiny* (2018, verze 2.0). Brno: Lingea. Dostupné online na <https://www.nechybujete.cz>.
- SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého (1960–1971)*. Praha: Academia. Dostupné online na <https://ssjc.ujc.cas.cz>.
- SSJ: *Slovník slovenského jazyka (1959–1968)*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV. Dostupné online na <https://slovník.juls.savba.sk>.
- SSSJ: *Slovník súčasného slovenského jazyka A-G, H-L, M-N* (2006, 2011, 2015). Bratislava: Veda. Dostupné online na <https://slovník.juls.savba.sk>.
- SYN v8: KŘEN, M. — CVRČEK, V. — ČAPKA, T. — ČERMÁKOVÁ, A. — HNÁTKOVÁ, M. — CHLUMSKÁ, L. — JELÍNEK, T. — KOVÁŘÍKOVÁ, D. — PETKEVIČ, V. — PROCHÁZKA, P. — SKOUMALOVÁ, H. — ŠKRABAL, M. — TRUNEČEK, P. — VONDŘIČKA, P. — ZASINA, A. (2019): *Korpus SYN, verze 8 z 12. 12. 2019*. Praha: Ústav

Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na <https://www.korpus.cz>.

ŠEMELÍK, M. — ŠKRABAL, M. (2019): Poznámky k poznámkám: Usage notes v českém lexikografickém prostředí. *Naše řeč*, 102, č. 1-2, s. 25-35.

ŠVIHOVEC, J. a kol. (2018): *Farmakologie*. Praha: Grada.

VLS: *Velký lékařský slovník (1998-2021)*. Praha: Maxdorf. Dostupné online na <https://lekarske.slovníky.cz>.

Barbora Procházková | Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. | Letenská 4, 118 51 Praha 1

ORCID ID: 0000-0003-2516-1022

bprochazkova@ujc.cas.cz